

ПСИХОЛОГІЧНІ МОЖЛИВОСТІ САМПРОЕКТУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Зазимко О.В.

Анотація. В роботі досліджено психологічні особливості та вікові можливості самопроекткування особистості юнацького віку, яке розглядається як передбачення себе в майбутньому на основі авторського формування життєвого шляху з власними цілями і орієнтирами особистісного становлення. На емпіричному матеріалі доводиться сензитивність юнацького віку до самопроекткування власної особистості, на що вказують наявність у юнаків та дівчат відчуття унікальності життя в межах його соціокультурного контексту, емоційної насиченості подій власної історії та спрямованість на майбутнє поряд з пошуком сенсу життя. У розвитку особистості юнацького віку визначено частку самопроекткування у різних сферах життєдіяльності. Власні проекти особистості у осіб юнацького віку найчастіше з'являються щодо сфери самоздійснення, реалізації власних захоплень, хобі. У сфері інтимного життя як сфері міжособистісних стосунків юнаки ще не здійснюють авторських передбачень себе у майбутньому. Дослідження смислової структури нарративних текстів юнаків та дівчат показало, що створенню самотійних проектів власної особистості сприяє здатність до смислопородження, зорієнтованість на подієво насичений теперішній час та на позитивне активне майбутнє, реінтерпретація «зобов'язань» минулому в інтерпретації особистісного досвіду як фрейму для самопроекткування. Наведені характеристики дискурсивних практик, які сприяють вираженню більш високого ступеня активності керування власним смисловим простором в юнацькому віці, серед яких: логічна послідовність різностороннього висвітлення власної життєвої історії; активна і позитивна інтерпретація та реінтерпретація особистого досвіду; подієва насиченість сьогодення; відповідальність за наслідки певних життєвих подій; орієнтація розповіді на майбутнє.

Ключові слова: самопроекткування, життєвий досвід, життєві завдання, життєві смисли, авторство, юнацький вік.

Зазимко О.В. Психологические возможности самопроектирования личности в юношеском возрасте

Аннотация. В работе исследованы психологические особенности и возрастные возможности самопроектирования личности юношеского возраста, которое рассматривается как предвидение себя будущего на основе авторского формирования жизненного пути с собственными целями и ориентирами личностного становления. На эмпирическом материале доказывается сензитивность юношеского возраста к самопроектированию собственной личности, на что указывают наличие у юношей и девушек ощущения уникальности жизни в пределах ее социокультурного контекста, эмоциональной насыщенности событий собственной истории и направленность на будущее наряду с поиском смысла жизни. В развитии личности юношеского возраста определена доля самопроектирования в различных сферах жизнедеятельности. Собственные проекты личности у лиц юношеского возраста чаще появляются в сфере самореализации, реализации собственных увлечений, хобби. В сфере интимной жизни как сфере межличностных отношений юноши еще не составляют авторских предвидений себя в будущем. Исследования смысловой структуры нарративных текстов юношей и девушек показало, что созданию самостоятельных проектов собственной личности способствует способность к смыслопорождению, ориентированность на событийно насыщенное настоящее время и на положительное активное будущее, реинтерпретация «обязательств» прошлому в интерпретации личностного опыта как фрейма для самопроектирования. Приведены характеристики дискурсивных практик, которые способствуют выражению более высокой степени активности управления собственным смысловым пространством в юношеском возрасте, среди которых: логическая последовательность разностороннего освещения собственной жизненной истории; активная и позитивная интерпретация личного опыта; событийная насыщенность настоящего; ответственность за жизненные события; ориентация рассказов на будущее.

Ключевые слова: самопроектирование, жизненный опыт, жизненные задачи, жизненные смыслы, авторство, юношеский возраст.

Zazymko O.V. Psychological capacity for personal self-designing in adolescence

Abstract. *This work deals with psychological peculiarities and age-related capacities for personal self-designing in adolescence that is viewed as self-prediction on the basis of authorial formation of the life strategy with own goals and guiding lines of self-actualisation. It was empirically proved that sensitivity towards self-designing is characteristic of adolescence. That is also underpinned by the following conclusions: adolescent boys and girls perceive their life as unique within the framework of its socio-cultural context; they view their own life history events as emotionally full. Furthermore they are future-directed and search for the life meaning. A certain amount of self-designing in different spheres of activity is determined in the development of the adolescent personality. Self-projects by adolescent personalities mostly take place in the sphere of self-actualisation and hobbies. The boys do not make authorial self-predictions in the sphere of intimate life (as in the sphere of interpersonal relations) yet. The investigation of sense structure of the narrative texts by boys and girls showed that the establishment of the independent personal projects is caused by the capacity for meaning creation; orientation towards the events-rich present and towards positive active future; and reinterpretation of the past "duties" by means of interpretation of the personal experience within a framework of self-designing. The given characteristics of discursive practices facilitate the higher level of controlling own meaning space. Among those are: logical order of a many-sided view on own life history; active and positive interpretation of own experience, event-richness of the present; responsibility for the life events; future orientation of the narratives.*

Key words: self-designing, life experience, life missions, life points, authorship, adolescence.

Актуальність дослідження. У сучасних умовах стрімкого зростання соціально-економічної активності все гостріше постає потреба у конкурентоспроможних особистостях. Перші кроки на ринку праці роблять особи юнацького віку. Їх успішність у певній соціокультурній системі забезпечується, в першу чергу, вмінням продуктивно діяти у мінливих умовах сучасного суспільства, здатністю до особистісного зростання, волінням брати на себе відповідальність за власні вчинки. Втілення бажаного особистісного

розвитку відбувається за умови реалізації процесу самопроектування, як передбачення себе в майбутньому, що, усвідомлено чи не завжди, здійснює особистість, створюючи власну життєву історію. Дослідження можливостей самопроектування особистості юнацького віку має не лише науково-соціальну актуальність, а й прикладне значення в спрямуванні розвитку юнаків та дівчат на шляху становлення їх зрілості.

Постановка проблеми. Розвитку особистості в юнацькому віці присвячено не мало відомих вітчизняних та зарубіжних праць, серед яких роботи Л. Божович, І. Кона, Г. Костюка, Г. Крайга, Р. Оертера, Ф. Райса, Х. Ремшмідта, Е. Еріксона та інших [1; 2; 4; 5; 6; 8; 9; 10; 13; 15; 16]. Особливості розвитку особистості юнацького віку дослідники розглядають через призму вирішення ними життєвих завдань, які зумовлені соціальною ситуацією розвитку та психічними віковими новоутвореннями. Втім, з одного боку, у психологічних дослідженнях констатується несхожість кожного нового покоління на попередні, як наслідок здійснення особистісного самовизначення стосовно системи та ієрархії цінностей, які існують у сучасному суспільстві [3], строк життя яких є п'ять – сім років [12]. З іншого, – сучасне суспільство пропонує достатньо велику кількість життєвих проектів у вигляді метанаративів та інших дискурсивних практик, з яких молода людина на свій розсуд вибирає та привласнює деякі з них, або створює власний проект, стаючи повноправним автором свого життя. Проблема врахування авторської позиції особистості, що планує свій життєвий шлях та саморозвивається, втілюючи свої плани в життя, потребує свого подальшого вирішення.

Метою даної роботи є визначення психологічних особливостей самопроектування особистості юнацького віку та пов'язаних з ними можливостей і обмежень здійснення цього процесу юнаками як авторами своєї життєвої історії у дискурсивному просторі.

Для досягнення поставленої мети проаналізовано наукову психологічну літературу щодо готовності осіб юнацького віку до самопроективної діяльності та проведено емпіричне дослідження визначення особливостей самопроектування особистості юнаками.

Емпіричне дослідження проведено на вибірці з 93 осіб юнацького віку, до якої входили як студенти, так і працююча молодь віком від 16 до 24 років. Вибірку склали 68 % дівчат та 32 %

юнаків. У дослідженні реалізовано метод вільного інтерв'ю, авторські методики покрокового написання автобіографії з аналізом її смислової структури та визначення цільової спрямованості, а також модифікований і адаптований опитувальник дослідження часової перспективи, розроблений Ф. Зімбардо у 1999 році. Отримані емпіричні дані оброблені за допомогою семантичного та контент-аналізу; результати, представлення яких було можливим у числовому форматі, були піддані кореляційному і факторному аналізу, а також здійснювалось вирахування їх відносної частоти.

Самопроекування особистості у даній роботі розглядається як передбачення себе у майбутньому на основі авторського формування життєвого шляху з власними цілями і орієнтирами особистісного становлення. Самопроекування ґрунтується на розумінні та інтерпретації власного життєвого досвіду та забезпечує саморозвиток особистості.

Таким чином, самопроекування особистості перебуває у тісному зв'язку з її розвитком. Особистісний аспект розвитку людини у психології пояснюється двома взаємопов'язаними складовими: нормативною універсальною, що визначається вимогами соціальних ситуацій розвитку до досягнення людиною повноліття, та факультативною, яка пов'язана з постановкою і вирішенням індивідуальних завдань розвитку після завершення соціалізації [7]. Особлива відмінність останньої у тому, що вона не є абсолютно обов'язковою, до неї не має нормативних вимог, і кожна людина ставить цілі й орієнтири особистісного розвитку індивідуально. У такому випадку відзначається авторське ставлення людини до власного життя. У вимірі нормативної складової переважає пасивне слідування людини за життєвими обставинами та сценарне переживання подій.

Дослідження, що присвячені віковому розвитку на етапі юнацтва, не заперечують можливості самопроекування особистості в юнацькому віці як втілення свого авторства у власне життя. Така можливість забезпечується інтенсивним розвитком самосвідомості, який характеризується більш адекватним, порівняно з попереднім віковим періодом, оцінюванням власних індивідуальних можливостей та суспільних умов, в яких перебуває особистість [14]. Життєвий досвід в юнацькому віці набирає самоцінності, що дозволяє особистості усвідомити унікальність власної життєвої історії в контексті конкретних соціально-культурних умов.

Розуміння власної унікальності ґрунтується на оцінюванні себе з урахуванням власних здібностей та досягнень, а не привласнених від ідеального образу, як це часто відбувається у підлітковому віці.

Проведене нами емпіричне дослідження також не відкидає таку можливість. Життєві історії юнаків в основному невідривні від їх соціокультурного контексту та насичені оцінковими характеристиками власної особистості. У формальних наративах (без рефлексивного супроводу) особи юнацького віку часто обмежуються визначенням лише власного соціального статусу, втім, навіть при «скромному» описі себе зустрічаються вказівки на унікальність власних здібностей, особистісних рис, які, за очікуваннями оповідачів, розкриються у майбутньому чи вже вирізняють їх як індивідуальність. У наративних розповідях з більш високим рівнем осмислення зустрічаються роздуми про власну унікальність та своєрідність свого життя у рамках соціокультурного контексту.

Отже, у більшості осіб юнацького віку фіксується відчуття унікальності власного життя, а відчуття унікальності власної особистості фіксується у всіх наративних розповідях, включаючи нейтральні та негативні.

Відчуття унікальності власної особистості може бути як рушійним, так і стагнуючим чинником самопроекування. Усвідомлюючи власну унікальність та не визначаючи її місце в історії власного життя, яка часто в такому випадку не пов'язується з соціокультурним контекстом, особистість тяжіє до одного з полюсів. В одному випадку може виникнути майже нав'язлива ідея постійного самовдосконалення як наближення до власного ідеалу, що часто описується лише соціально бажаними позитивними якостями з яскраво вираженим неприйняттям власних «недоліків», в іншому – особистість взагалі не буде виражати ніякого прагнення до особистісних змін, і всі зусилля буде спрямовувати на пошуки того простору (найчастіше віртуального), в якому знайде підтвердження власного бачення своєї унікальності.

Відчуття унікальності власного життя на фоні соціокультурного контексту є завжди рушійним чинником проектування власної особистості, яка була б здатна втілити задуманий проект у реальне життя. Факт можливості усвідомлення в юнацькому віці унікальності власного життя в цілому вказує на

сензитивність даного вікового періоду для самопроектування особистості.

Сензитивність юнацького віку до особистісного самопроектування підтверджується й емоційною насиченістю висвітлених у текстах подій власного життя, включаючи й передбачуване майбутнє. Емоційність у цьому випадку є проявом інтенсивних пошуків спрямування своєї життєвої історії, які пов'язані з різними переживаннями. Тема майбутнього поряд з пошуком сенсу життя стає головним виміром у постановці життєвих завдань та самоздійсненні особистості вже сьогодні. Наративні оповіді юнаків здебільшого спрямовані на перспективу. Усвідомлення плінності часу та думки про своє майбутнє відстежуються і у текстах, що не містять завдань на перспективу. Уникнення планованого майбутнього виражається у фразях, що стосуються лише сфер міжособистісних стосунків. Тож, в юнацькому віці часто відкидається можливість власного авторства саме в організації особистісних та дружніх взаємин.

Самопроектування різного роду взаємин як сфери свого інтимного життя і себе в ньому є досить складним завданням для осіб юнацького віку. Скориставшись визначенням вищого рівня розвитку людини як носія і суб'єкта свого інтимного життя, наведеного В. Татенком, коли «індивідуальне та міжіндивідуальне діалектично поєднуються і доповнюються, коли тілесний, душевний і духовний плани утворюють гармонійну цілісність, а основною формою активності виступають учинки, в тому числі спільні» [11], допускаємо, що власне авторство своєї майбутньої особистості щодо інтимної сфери у юнацькому віці є ще недосяжним. Домінуюча в юнацькому віці потреба у довірчих стосунках, головна мета якої саморозуміння і саморозкриття, часто (особливо у стосунках з дорослими) реалізується не стільки від свого реального «Я», скільки з погляду на власні життєві перспективи, свого бажаного майбутнього «Я». Цей віковий період ще не характеризується гармонійною цілісністю особистості, що є обмеженням і для здійснення спільних ефективних дій. Тому, у сфері інтимного життя як сфері міжособистісних стосунків юнаки ще не здійснюють авторських передбачень себе у майбутньому. У даному віці, людина на шляху до власного авторства розвиває у собі лише соціально-комунікативні

компетенції, але ще не проектує власної особистості у власній інтимній сфері.

Рівень авторства відслідковується у контексті смислів, які закладаються в життєві цінності оповідача власної історії. Юнацький вік – це період усталення ціннісних орієнтацій, які формуються як за допомогою «зчитування» та засвоєння існуючих смислів у соціокультурному досвіді (репродуктивна когнітивна діяльність), так і за допомогою власного смислопородження як якісної зміни в їхньому розумінні та інтерпретації.

Смислопороджувальна діяльність спостерігається у тих досліджуваних, які в часовій та логічній послідовності різносторонньо висвітлюють історію власного життя, охоплюючи майже всі його сфери: особистісну, дружню, навчальну, професійної діяльності, соціальну тощо. Вони, хоча і зрідка, але без стороннього впливу, схильні реінтерпретувати власний досвід.

Вирізняє цих досліджуваних подієва насиченість теперішнього часу їх розповідей про себе. У висвітлених подіях вони відіграють роль головного героя оповіді з прийняттям відповідальності за їх наслідки. У цілому на життєвій історії осіб, які здатні до смислопородження, не відбивається фаталістичність, лише у інтимних сферах: дружби та кохання, простежується покладання авторів на власну долю. Втім, активна інтерпретація подій сьогодення не пов'язана з домінуванням у власній життєвій історії даного моменту життя, оповіді здебільшого зорієнтовані на далеке майбутнє. Опис майбутнього ґрунтується переважно на активній позиції з передбаченням досягнень, здійснення яких залежить як від самого автора оповіді, так і від обставин, що мають скластися.

В цілому, особи юнацького віку, які у своїх наративах демонструють здатність до смислопородження, вирізняються активною авторською позицією щодо власної життєвої історії, котру вони описують різносторонньо у часовій та логічній послідовності.

Авторську позицію щодо власного життя і себе в ньому можна відстежити і у розповідях осіб *зорієнтованих на суб'єктивне теперішнє*. Від осіб, які здатні до смислопородження їх вирізняє воління перебувати в гедоністичному теперішньому і незорієнтованість на далеке майбутнє. Футурологічний наратив таких юнаків та дівчат переважно фантазійний, або насичений бажаннями з «зони найближчого розвитку» чи конкретизованими до

дрібниць завданнями. Майбутнє визначається лише близькою перспективою з певною ієрархією її цілей. Досвід минулого часто реінтерпретується ними з використанням захистів, минуле в основному пасивне, фаталістичне, але після реінтерпретації набуває нейтральних рис, де за частиною подій визнається авторство, а інша частина означається як доленосна. Інтерпретації та реінтерпретації найбільше піддаються події пов'язані з розвитком власної особистості, власними захопленнями та дружніми стосунками. В результаті реінтерпретації минулого майбутнє насичується авторськими планами, покладання на власну долю залишаються щодо дружніх та сімейних стосунків.

Отже, при певній частці авторства у проектуванні власного життя та особистості, пасивність життєвої позиції відстежується в історіях про дружні й сімейні (батьківська сім'я та власна) стосунки та у сфері кохання, тобто у сфері інтимного життя. Позитивна реінтерпретація минулого сприяє самопроективній діяльності в юнацькому віці.

В осіб юнацького віку, які свій життєвий досвід змальовують з забарвленням нереалістичної модальності, насичують його мріями, які, як вони вважають, можуть ніколи не здійснитися, відстежується не лише *нездатність продукувати власні смисли життєвих цінностей, а й неготовність прийняти їх від соціокультурного оточення*, що унеможлиблює здійснення самопроекування власної особистості поза віртуальним простором.

Здатність до самопроекування забезпечується активною інтерпретацією та реінтерпретацією власного життєвого досвіду. Особи юнацького віку рефлексують переважно події минулого (57 %). Незначна різниця відсотків в інтерпретації подій теперішнього та передбачуваного майбутнього (19 % та 25 %). Щодо суб'єктної активності у власному житті, то вона більш вища у передбачуваних подіях майбутнього, тобто власна відповідальність за здійснення подій майбутнього була прописана в 44 %, а пасивне їх протікання лише у 20 %, які, слід зазначити, всі є позитивно забарвленими. У проінтерпретованих історіях минулого власна відповідальність спостерігається лише у 30 %, пасивне слідування обставинам підкреслювалось у 50 % подій. Активність впливу на події теперішнього також нижча від належного (безавторського) їх перебігу, але різниця між ними не така велика: 26 % і 37 %.

Частина ж юнаків та дівчат ще *не здатні вирізнити власні досягнення з арсеналу того, що спонукало чи сприяло їх здійсненню*. Але їх розповіді про себе відбуваються на фоні конгруентного стану, що є наслідком перевизначення власного місця у соціумі та власної ідентичності. Можна допустити, що описані історії є не стільки виписаними з власного життя, а, скоріше, із соціокультурного середовища. Особистість планує себе згідно з привласненими стереотипними зразками, які домінують у засобах масової комунікації. На даний час, простір, особливо віртуальний, в який занурюється підростаюче покоління, забезпечує широкий вибір різних культурних текстів, життєвих стилів і способів самовираження (з акцентом на суб'єктивне благополуччя), і цим самим сприяє розвитку самототожності особистості з різним ступенем відчуття реалістичності особистісного простору. Але, в силу вікових особливостей та інтерпретативних можливостей власного досвіду, самототожність може мати місце і без збереження поваги до чужих життєвих історій та усвідомленості своєї реальної включеності у соціокультурний контекст життя, що робить особистість більш піддатливою зовнішнім впливам середовища, обмежує її авторство.

Загалом, особистість в юнацькому віці здатна до самопроекування у багатьох сферах свого життя, але досить часто проживає у сценарних рамках власної долі, особистісних та культурних міфів. Недопустимість власного авторства відстежується не стільки в наративному тексті, скільки в квазінаративному, утворенню якого сприяє поєднання не завжди усвідомленої інформації. Особисті ж наративи сприяють подоланню впливу квазінаративів та настановлень, які мають блокуючу функцію у процесі самопроекування.

Саморозвиток особистості юнацького віку забезпечується відчуттям власного місця у глобальній соціокультурній системі, яке об'єктивується у дискурсивних практиках людини та переважно у такій характеристиці її досвіду як діалогічність [13]. Необхідність самовизначення слугує своєрідним «роздоріжжям», на якому зростаюча особистість «звертає» або у бік активної суб'єктної діяльності, що передбачає прийняття відповідальності за власну особистість, власне життя, самотійність життєвих виборів, або у бік пасивного слідування життєвим обставинам і відмови від спроб самотійного спрямування течії власного життя. Обраний напрям

здебільшого визначається *рівнем інтерпретації подій власного життя*.

Більшість досліджених респондентів інтерпретують описані життєві історії на репрезентативному рівні, на якому описується сприйняття особистістю самої себе, тобто як особистість себе відчуває. Менша частина досліджуваних інтерпретує їх на значеннєвому рівні (поведінковому), тобто включаючи роздуми про те «як я це роблю?». І лише поодинокі тексти належать до смисленевого атрибутивного рівня, що дає відповідь на питання «навіщо я це роблю?», що може бути перевіркою процесу втілення автопроекту.

Стосовно сфер реалізації життєвих завдань, то найбільше життєвих планів пов'язано з особистісною сферою (37 %), потім із сферою самоздійснення (19 %) та професійною сферою (13 %). 10 % життєвих завдань пов'язані з сімейною сферою, як з своїм подружжям, бажаними дітьми, так і своїми батьками. По 6 % життєвих завдань належать до соціальної та матеріальної сфери, і по 5 % – до дружньої та кохання. Юнаки пронизують планами майже всі сфери власного життя, але в дослідженні помічено цікавий факт, що планування особистісної і професійної сфер є взаємовиключними ($r = -0,6$, $p \leq 0,05$), тобто професійні життєві завдання часто не пов'язуються з особистісними.

Самопроекування особистості тісно пов'язано з її ставленням до власного майбутнього. Незважаючи на те, що юнацький вік є віком спрямованим у майбутнє, далеке майбутнє ще не має чітких обрисів. Чіткість цілей у даному віці відстежується лише на найближчі дні та місяці. Існує також і група досліджуваних, які є *неорієнтованими на майбутнє*. Їх життєві історії відтворюють пасивне минуле, насичені великою кількістю захисних механізмів, не містять рефлексивного опису власного життя, що говорить про уникнення відповідальності за своє життя, нездатність до прояву авторства.

Сподівання молоді на самоздійснення у майбутньому мають реалізуватись за умов позитивного активного майбутнього у власній історії життя, реінтерпретації «зобов'язань» минулому, наявності реальних цілей сьогодення та насиченні подієвістю теперішнього часу їхніх життєвих історій. Отже, у саморозвитку людини слід враховувати й часову зорієнтованість.

На відміну від часової спрямованості, яка змінюється з віком, часова зорієнтованість (часова орієнтація) може зберігатись протягом подальшого життя, якщо не відбудеться рефлексивного переструктурування власного життєвого досвіду.

Часова спрямованість вказує на напрям устремлінь, зосередження людини за якими вона вбачає власні життєві цілі чи досягнення. Спрямованість людини на певний проміжок власного життєвого шляху є переважно усвідомленою, що забезпечує насичення подієвістю того чи іншого пікового періоду переживань власного життя.

Часова орієнтованість є більш глибинною і власне індивідуальною особистісною ознакою, яка вказує нібито-то на її «обізнаність» у власному житті. На нашу думку, часова орієнтованість особистості є одним із чинників, завдяки якому «визначаються» критерії схематизації та конденсації людиною власного життєвого досвіду, оскільки є результатом його розуміння та інтерпретації. Часова орієнтованість власного життя переважно не усвідомлюється особистістю, але визначає напрям і межі її самопроекування.

За результатами емпіричного дослідження були виділені типи часової орієнтації юнаків, один з яких засвічує збалансовану часову перспективу, в п'яти – відстежується орієнтація на теперішній час в різній його інтерпретації (гедоністичне, активне, фаталістичне), в двох – орієнтація на минулий (причому, в жодній з них не ввійшло позитивне минуле), в одному – орієнтація на майбутнє. На основі описаного вище, можна допустити, що людина орієнтована на власне негативне минуле не буде ставити завдань з самопроекування власної особистості.

Тож, особистість юнацького віку вже здатна як до відчуття та пошуку власного місця в соціокультурній системі, так і до самопроекування власної особистості, але, найчастіше, не замислюється над тим, не ставить перед собою таких життєвих завдань.

Висновки. Юнацький вік є сензитивним до самопроекування особистості, але неоднаковою мірою у різних сферах своєї життєдіяльності. Найчастіше юнаки та дівчата проєктують свою особистість у сфері самоздійснення, реалізації власних захоплень, хобі, а у сфері міжособистісних стосунків ще не здійснюють авторських передбачень себе у майбутньому. Також відзначається

тенденція уникнення одночасного самопроекування щодо особистісної і професійної сфер: бачення себе як професіонала часто не пов'язується з проектуванням своїх індивідуальних особистісно-комунікативних характеристик і навпаки. Індивідуальна різниця у частці самостійних проектів залежить від рівня розуміння та інтерпретації набутого досвіду особистостями цього віку.

Створенню самостійних проектів власної особистості сприяє здатність до смислопородження, зорієнтованість на суб'єктивне теперішнє (подієва насиченість сьогодення) і на позитивне активне майбутнє, реінтерпретація «зобов'язань» минулому. Обмеженнями прояву авторства життєвої історії у дискурсивному соціальному та індивідуальному просторах є нездатність продукувати власні смисли життєвих цінностей, нездатність вирізнити власні досягнення з арсеналу того, що спонукало чи сприяло їх здійсненню, неорієнтованість на активне майбутнє та орієнтованість на власне негативне минуле.

Актуалізації більш високого ступеня активності керування власним смисловим простором в юнацькому віці сприяє збагачення досвіду особистості тими дискурсивними практиками, які б сприяли її самопроекуванню. Такі практики характеризуються часовою і логічною послідовністю різностороннього висвітлення історії власного досвіду; його активною і позитивною інтерпретацією та реінтерпретацією (зокрема минулого); подієвою насиченістю сьогодення; відповідальністю як головного героя оповіді за наслідки певних життєвих подій; орієнтацією розповіді на майбутнє.

ЛІТЕРАТУРА

1.Абрамова Г.С. Возрастная психология: учебное пособие для студентов вузов / Г.С. Абрамова. – М. : «Академический проект»; Екатеринбург : Деловая книга, 2000. – 624 с.

2.Возрастная психология : учебное пособие / Под ред Г. С. Костюка – К. : Советская школа, 1976 – 269 с.

3.Гинзбург М. Р. Личностное самоопределение как психологическая проблема / М.Р. Гинзбург // Вопросы психологии. – 1988. – № 2. – с. 19 –26.

4.Кон И.С. Психология юношеского возраста:(Проблемы формирования личности). Учеб.пособие для студ. пед.ин-тов / И.С.Кон. – М.: Просвещение, 1979.– 175 с.

5.Крайг Г. Психология развития / Г.Крайг – Спб.: Питер, 2000. – 992 с. – (Серия «Мастера психологии»).

6.Кулагина И. Ю., Колюцкий В.Н. Возрастная психология: Полный жизненный цикл развития человека. Учебное пособие для студентов высших учебных заведений / И.Ю.Кулагина, В.Н.Колюцкий. – М.: ТЦ «Сфера», 2001. – 464с.

7.Леонтьев Д. А. Личностное измерение человеческого развития / Д. А. Леонтьев // Вопросы психологии. – 2013. – №3. – с.67 –80

8.Райс Ф. Психология подросткового и юношеского возраста / Филипп Райс. – СПб : Питер, 2000 – 624 с.

9.Ремшмидт Х. Подростковый и юношеский возраст: проблемы становления личности [пер. с нем.] / Х. Ремшмидт. – М. : Мир, 1994. – 320 с.

10.Сапогова Е. Е. Психология развития человека: Учебное пособие / Е. Е. Сапогова– М. : Аспект Пресс, 2005 – 460 с.

11.Татенко В. О. Психологія інтимного життя : [монографія] / Татенко Віталій.; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. – 300 с.

12.Тулъчинский Григорий Жизнь как проект // Знамя». –2012. – №1. – Режим доступа : <http://magazines.russ.ru/znamia/2012/1/t12.html>

13.Чепелева Н. В. Розуміння та інтерпретація соціокультурного досвіду в контексті постнекласичної парадигми // Наукові студії із соціальної та політичної психології / Зб. статей.– К.: Міленіум, 2009. – Вип. 22 (25). – С. 3 – 11.

14.Чеснокова И. И. Особенности развития самосознания в онтогенезе // Принцип развития в психологии / И. И. Чеснокова – М.: Наука, 1978. – С. 316 – 337.

15.Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис / Э. Эриксон – Флинта, МПСИ, Прогресс, 2006. – 352 с.

16.Oerter R. Die Anpassung von Jugendlichen an die Strukturen von Arbeit und Beruf. Lebensbewältigung im Jugendalter / R.Oerter. – Weinheim, 2003. – 69 p.

References transliterated

1.Abramova G.S. Vozrastnaya psihologiya : uchebnoe posobie dlya studentov vuzov / G.S. Abramova. – М.: «Akademicheskii proekt» ; Ekaterinburg: Delovaya kniga, 2000. – 624 s.

2.Vozrastnaya psihologiya : uchebnoe posobie / Pod red G. S. Kostyuka – К.: Sovetskaya shkola, 1976 – 269 s.

3.Ginzburg M. R. Lichnostnoe samoopredelenie kak psihologicheskaya problema / M.R. Ginzburg // Voprosyi psihologii, 1988. – # 2. – s. 19 –26.

4.Kon I.S. Psihologiya yunosheskogo vozrasta:(Problemyi formirovaniya lichnosti). Ucheb.posobie dlya stud. ped.in-tov / I.S.Kon. – М.: Prosveschenie, 1979.– 175 s.

5.Krayg G. Psihologiya razvitiya / G.Krayg – Spb.: Piter, 2000. – 992 s. – (Seriya «Mastera psihologii»).

6. Kulagina I. Yu., Kolyutskiy V.N. Vozrastnaya psihologiya: Polnyiy zhiznennyiy tsikl razvitiya cheloveka. Uchebnoe posobie dlya studentov vyis-shih uchebnyih zavedeniy / I.Yu.Kulagina, V.N.Kolyutskiy. – M.: TTs «Sfera», 2001. – 464s.
7. Leontev D. A. Lichnostnoe izmerenie chelovecheskogo razvitiya / D. A. Leontev // Voprosy psihologii, 2013, #3. – s.67 –80
8. Rays F. Psihologiya podrostkovogo i yunosheskogo vozrasta / Filip Rays. – SPb. : Piter, 2000 – 624 s.
9. Remshmidt H. Podrostkovyy i yunosheskiy vozrast: problemy stanovleniya lichnosti [per. s nem.] / H. Remshmidt. – M.: Mir, 1994. – 320 s.
10. Sapogova E. E. Psihologiya razvitiya cheloveka: Uchebnoe posobie / E. E. Sapogova– M.: Aspekt Press, 2005 – 460 s.
11. Tatenko V. O. Psihologiya intimnogo zhittya : [monografiya] / Tatenko Vitaliy; Natsionalna akademiya pedagogichnih nauk Ukrayini, Institut sotsialnoyi ta politichnoyi psihologiyi. – Kirovograd : Imeks-LTD, 2013. – 300 c.
12. Tulchinskiy Grigoriy Zhizn kak proekt // Znamya». – 2012. – #1. – Rezhim dostupu : <http://magazines.russ.ru/znamia/2012/1/t12.html>.
13. Chepeleva N. V. Rozuminnya ta interpretatsiya sotsiokulturnogo dosvidu v konteksti postneklasichnoyi paradigmi // Naukovi studiyi iz sotsialnoyi ta politichnoyi psihologiyi / Zb. statey.– K.: Milenium, 2009. – Vip. 22 (25). – S. 3 – 11.
14. Chesnokova I. I. Osobennosti razvitiya samosoznaniya v ontogeneze // Printsip razvitiya v psihologii / I. I. Chesnokova – M.: Nauka, 1978. – S. 316 – 337.
15. Erikson E. Identichnost: yunost i krizi / E. Erikson – Flinta, MPSI, Progress, 2006. – 352 s.
16. Oerter R. Die Anpassung von Jugendlichen an die Strukturen von Arbeit und Beruf. Lebensbewaltigung im Jugendalter / R.Oerter. – Weinheim, 2003. – 69 p.